

УДК 347.939

О.І. Євтушенко,
кандидат юридичних наук,
С.Є. Морозова,
кандидат юридичних наук

ФІКСУВАННЯ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСАДИ ГЛАСНОСТІ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У статті проаналізовано стан законодавчого регулювання фіксування судового процесу як гарантії забезпечення гласності судового розгляду та законності цивільного судочинства, акцентовано увагу на недоліках законодавства та його застосуванні, сформульовано висновки та пропозиції з удосконалення відповідних норм цивільного процесуального закону.

Ключові слова: фіксування судового процесу, цивільне судочинство, гласність судового розгляду.

В статье проанализировано состояние законодательного регулирования фиксирования судебного процесса как гарантии обеспечения гласности судебного разбирательства и законности гражданского судопроизводства, акцентировано внимание на недостатках законодательства и его применении, сформулированы выводы и предложения по совершенствованию соответствующих норм гражданского процессуального закона.

Ключевые слова: фиксирование судебного процесса, гражданское судопроизводство, гласность судебного разбирательства.

Paper analyses the state of legislative regulation of latching legal process as an assurance of publicity of judicial proceedings and civil justice legality; attention is accented on the disadvantages of legislation and its application, several conclusions and proposals for the improvement of appropriate regulations of civil procedure law are formulated.

Keywords: latching legal process, civil justice, publicity of judicial proceedings.

Реалізація засад гласності, відкритості та законності судового розгляду в цивільному судочинстві гарантується нормами конституційного та цивільного процесуального законодавства. У практичній діяльності оцінка законності рішення суду ґрунтується в тому числі й на аналізі запису фіксування судового засідання технічними засобами та інформації з журналу судового засідання.

Незважаючи на практичну важливість, у науковій літературі відсутні ґрунтовні публікації на тему значення і законодавчої регламентації фіксування судового процесу в цивільному судочинстві.

Метою нашої роботи є вивчення питання фіксування судового процесу як елемента забезпечення гласності судового розгляду та інших засад цивільного судочинства.

Відповідно до п. 7 ч. 3 ст. 129 Конституції України гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами належить до основних засад судочинства.

Як зазначено в рішенні Конституційного Суду України № 16-рп/2011 від 08.12.2011 р. у справі № 1-19/2011, наведений конституційний припис покладає

на суд обов'язок здійснювати повне фіксування судового процесу технічними засобами, оскільки саме за умови забезпечення такого фіксування судового процесу гарантується дотримання конституційного права кожного на судовий захист, а також забезпечуються законність та інші основні засади судочинства [1].

Відповідно до ч. 4 ст. 11 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” при розгляді справ перебіг судового процесу фіксується технічними засобами в порядку, встановленому процесуальним законом. У кожному із спеціальних процесуальних законів містяться відповідні вимоги до фіксування судового процесу. Так, фіксування судового засідання технічними засобами в цивільному процесі відбувається за правилами ст. 6, 27, 197 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) та іншими нормативно-правовими актами. Так, ч. 10, 11 ст. 6 ЦПК України встановлено, що фіксування технічними засобами ходу судового засідання є запорукою дотримання принципу гласності та відкритості судового розгляду. Офіційним записом судового засідання визнається лише технічний запис, зроблений судом.

Відповідно до п. 35 Постанови Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 “Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції” фіксування судового процесу є однією з гарантій його гласності як основоположного принципу правосуддя. Це означає обов'язковість процесуального оформлення документів, які фіксують процесуальні дії суду, сторін та інших учасників цивільного процесу, а також обставини (факти) при розгляді справи. У зв'язку із цим, суди мають забезпечувати неухильне виконання вимог статей 197–200 ЦПК України про порядок складання та оформлення журналів і протоколів та їх зміст.

Слід пам'ятати, що повне фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу здійснюється судами з 1 січня 2008 р. (прикінцеві положення ЦПК України). Водночас відповідно до ч. 2 ст. 197 ЦПК України у разі неявки в судові засідання всіх осіб, які беруть участь у справі, чи в разі, якщо відповідно до положень ЦПК України розгляд справи здійснюється судом за відсутності осіб, які беруть участь у справі, фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснюється. Це положення ЦПК України визнано рішенням Конституційного Суду України № 16-рп/2011 від 08.12.2011 р. у справі № 1-19/2011.

Частиною 1 ст. 197 ЦПК України встановлено, що суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу. Фіксування судового засідання технічним засобом належить до повноважень секретаря судового засідання (п. 3 ч. 1 ст. 48 ЦПК України), проте за розпорядженням головуєчого це може здійснювати й інший працівник апарату суду (ч. 2 ст. 197 ЦПК України). Очевидно, що наведені норми не узгоджені одна з одною, а покладення повноважень з фіксування судового засідання технічним засобом на іншого працівника суду суперечить процедурі розгляду судових справ.

Так, ст. 47 ЦПК України секретаря судового засідання віднесено до інших учасників судового процесу, крім цього цивільний процесуальний закон визначає порядок участі секретаря судового засідання в процесі, питання відводу та самовідводу, обов'язки секретаря судового засідання, зокрема й щодо забезпечення фіксування судового процесу. Натомість правовий статус інших працівників апарату суду як учасників судового процесу ЦПК України не визначено. З урахуванням зазначеного, вважаємо, що фіксування судового процесу повинно здійснюватись лише секретарем судового засідання.

Носій інформації, на який здійснювався технічний запис судового засідання (касета, дискета тощо), є додатком до журналу судового засідання і після закінчення

судового засідання долучається до матеріалів справи (ч. 4 ст. 197 ЦПК України). Усі істотні моменти розгляду справи відображаються в журналі судового засідання в тій послідовності, в якій відбувався розвиток процесу, починаючи від відкриття судового засідання і до проголошення та роз'яснення рішення суду.

Фіксування судового процесу (судового засідання) за допомогою технічних засобів здійснюється відповідно до Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 20.09.2012 р. № 108 [2], та Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження), затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 15.11.2012 р. № 155 [3].

Порядок приєднання технічного носія інформації та порядок видачі (надсилення) справ для ознайомлення, а також надання копій судових документів здійснюються відповідно до Інструкції з діловодства в місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, затвердженої наказом Державної судової адміністрації України від 17.12.2013 р. № 173 [4].

Таким чином, носій інформації із технічним записом судового засідання є складовою матеріалів справи, а цивільним процесуальним законодавством за загальним правилом передбачено право сторін на ознайомлення з усіма доказами, іншими документами, долученими до справи, їх коментування.

Згідно з ч. 9 ст. 6 ЦПК України право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень і ухвал надано особам, які беруть участь у справі, та особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки.

Частиною 1 ст. 27 ЦПК України поряд з іншими процесуальними правами, наданими особам, які беруть участь у справі, закріплено право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, тощо, знайомитися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти.

Відповідно до ч. 5 ст. 197 ЦПК України за клопотанням особи, яка бере участь у справі, може бути за плату здійснено повне або часткове роздрукування технічного запису судового засідання за розпорядженням головуєчого. Особа, яка бере участь у справі, має право отримати копію інформації з носія, на який здійснювався технічний запис цивільного процесу. Отже, це положення ЦПК України не передбачає права здійснювати повне або часткове роздрукування технічного запису судового засідання за розпорядженням головуєчого за клопотанням осіб, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки. На нашу думку, це є певним упущенням законотворця, оскільки така непередбаченість звужує права осіб, які не брали участі у справі, навіть якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, на своєчасний захист їх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

При вирішенні питання про повне або часткове роздрукування технічного запису судового засідання за клопотанням особи, яка бере участь у справі, слід керуватись правилами ЦПК України про знайомлення осіб, які беруть участь у

справі, з матеріалами справи. Диспозиція ч. 5 ст. 197 ЦПК України свідчить, що клопотання учасника процесу про роздрукування технічного запису судового засідання розглядається головуючим одноособово і він може його задовольнити, але не зобов'язаний. Отже, повне або часткове роздрукування технічного запису судового засідання може здійснюватися за плату за розпорядженням головуючого в судовому засіданні у вигляді проставлення ним резолюції на заяві (клопотанні) особи, яка бере участь у справі.

У разі якщо немає технічної можливості та відповідного програмного забезпечення для роздрукування технічного запису, у задоволенні клопотання може бути відмовлено. Для забезпечення дотримання прав учасника процесу йому слід запропонувати отримати копію інформації з носія, на який здійснювався технічний запис судового засідання. Такі витрати компенсуються за рахунок сплати коштів за інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи.

Таким чином, на заваді належному захисту порушених прав, свобод чи інтересів учасників цивільних процесуальних правовідносин іноді стоїть відсутність відповідних технічних можливостей для роздрукування технічного запису (програмного забезпечення). Зрозуміло, що розвиток науки та інформаційних технологій зумовлює появу нових способів обробки документів, а отже, оперативне впровадження провідних інформаційних технологій сприятиме розширенню можливостей для захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Слід пам'ятати, що неможливість виконання норм законодавства часто призводить до втрати їх ефективності та, у свою чергу, не сприяє піднесенню і утвердженню авторитету судової гілки влади.

Як передбачено ч. 6 ст. 197 ЦПК України, розмір судового збору за роздрукування та видачу в електронному вигляді копії технічного запису судового засідання встановлюється законом. Відповідно до п. 8.4 Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), затвердженої наказом Державної судової адміністрації України № 108 від 20 вересня 2012 р., на клопотання особи, яка бере участь у справі, за розпорядженням головуючого може бути здійснено повне або часткове роздрукування технічного запису судового засідання за плату, встановлену Законом України "Про судовий збір".

На цей час, згідно з підп. 3 п. 4 ч. 2 ст. 4 Закону України "Про судовий збір", за роздрукування технічного запису судового засідання встановлена ставка судового збору в розмірі 5 гривень за кожний аркуш тексту на папері формату А4.

Підсумовуючи, слід зазначити, що безумовному і послідовному дотриманню принципів гласності і, як наслідок, – забезпеченню законності цивільного судочинства сприятимуть, по-перше, удосконалення цивільного процесуального законодавства, по-друге, неухильне виконання норм чинного законодавства про фіксування судового процесу. Для реалізації останньої вимоги потрібне належне фінансування державою передбачених законодавством можливостей, а також якісна підготовка фахівців апарату суду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рішення Конституційного Суду України від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011 у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю "Пріма-Сервіс" ЛТД щодо офіційного тлумачення положення пункту 7 частини третьої статті 129 Конституції України та за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини шостої статті 12, частини першої статті 41 Кодексу адміністративного судочинства України, частини другої статті 197 Цивільного процесуального кодексу України, а також частини восьмої статті 81-1 Господарського процесуального кодексу України (справа про фіксування судового процесу технічними засобами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=164206>.

2. Інструкція про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 20.09.2012 р. № 108 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1082012/](http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1082012/).

3. Інструкція про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження), затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 15.11.2012 р. № 155 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // ab.mk.court.gov.ua/sud1401/legislation/on_the_order_of_the_technical_means_of_recording_progress/](http://ab.mk.court.gov.ua/sud1401/legislation/on_the_order_of_the_technical_means_of_recording_progress/).

4. Інструкція з діловодства у місцевих загальних судах, апеляційних судах областей, апеляційних судах міст Києва та Севастополя, апеляційному суді Автономної Республіки Крим та Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, затверджена наказом Державної судової адміністрації України 17.12.2013 р. № 173 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http : // dsa.court.gov.ua/userfiles/Nakaz%20173.pdf](http://dsa.court.gov.ua/userfiles/Nakaz%20173.pdf).

Отримано 18.11.2014